

Vzpomínky jednoho národa

Borussia Dortmund, kanalizační poklop v Královci, míšeňský porcelán, pivo... I to jsou slova, kterými můžete vyprávět **dějiny našich západních sousedů**. Tak, jak to poutavým způsobem dokázala kniha Německo: Vzpomínky jednoho národa.

JAN LUKAVEC

spolupracovník LN

Od mumie staroegyptského kněze Hornedjitefa až k solárním lampám – skrze tyto předměty vyprávěl příběh dějin lidského rodu ve svých knihách *Shakespeare's Restless World: An Unexpected History in Twenty Objects* nebo *A History of the World in 100 Objects* britský kunsthistorik Neil MacGregor. Mnoho let pracoval jako ředitel britské Národní galerie a později ředitel Britského muzea.

Ve své první česky vydané knize *Německo: Vzpomínky jednoho národa* postupuje obdobně. Zaměřuje se na německé realie a na to, jak se do nich promítaly německé ideje. Nepostupuje chronologicky, u každého tématu jako by celou historii Němců nebo nějaký její fragment vyprávěl vždy znovu – od značně problematické minulosti k optimistické současnosti. Celkově vysoce oceňuje způsob, jakým se Němci dokázali vypořádat s nejtěžším obdobím své historie: v souvislosti s berlínským památkem holokaustu uznale poznamenává, že neví o žádné jiné zemi, „jež si v samém centru hlavního města staví památníky vlastní hanby“.

Svůj výklad autor začíná hlouběji v minulosti, u germánského válečníka Heřmana, který v čele aliance germánských kmenů porazil Římany v Teutoburském lese. Více pozornosti ovšem věnuje postavě Karla Velikého, franského krále a prvního středověkého římského císaře. Sleduje pokusy prohlásit ho jednoznačně za Francouze, nebo naopak za Němce, za Prusa, nebo dokonce za předchůdce nacistů. Popisuje přitom porcelánový talíř zobrazující Karla Velikého s latinským nápisem: „Říš Karla Velikého, již roku 843 rozdělili jeho synové, nyní roku 1943 společně se všemi evropskými národy hájí Adolf Hitler.“

Oktoberfest je lepší než fotbal

Vyjádřením nadějnější budoucnosti je pro MacGregora naopak scéna z roku 1962, kdy v katedrále v Remesí Konrad Adenauer a Charles de Gaulle „slavnostně stvrzovali nové přátelství francouzského a německého národa“. A kde byl Karel Veliký virtuálně přítomen, jako by „skýtal oběma státníkům evropskou legitimitu, která překračuje národní zájmy“. Takže dnes už Karel Veliký reprezentuje francouzsko-německé přátelství. Významnou roli v německé veřejné vzpomínce na tohoto panovníka hraje cena Karla Velikého, která je udělována skutečným Evropanům.

U piva, které se stalo symbolem německé identity a národního obrození, poukazuje autor na to, že v 19. století se v Německu výrazně oživil zájem o několikasetleté a dlouho přehlížené zákony o čistotě piva. Tvrdilo se dokonce, že jen „Němci a nikdo jiný na světě“ tuto otázku hájí. A kontrastem k tomu je autorovi coby symbol nového Německa současná podoba Oktoberfestu, nejrozsáhlejší lidové slavnosti na světě. Lidé se na něj dostávají v tradičním bavorském kroji, ale nepůsobilí to nacionalisticky ani propagandisticky. Pro autora je současný Oktoberfest symbolem soudobé německé pohostinnosti a schopnosti spojovat ikonické tradice s myšlenkovou otevřeností. Lidé a národy se prý při něm „sblíží ještě více než při fotbalu“.

A podobně vyústění autor sledává třeba i v příběhu Berlínskému městského zámku (Stadtschloss), což bývala rezidence hohenzollernských králů a císařů, takže šlo o „palác militaristické pruské dynastie“. Ten byl komunistickým režimem NDR v padesátých letech srovnán se zemí a místo něj tu od poloviny sedmdesátých let stál Palác republiky, sídlo vy-

Francouz, nebo Němec? Dnes je Karel Veliký vnímán spíš jako symbol přátelství a spojení dříve nesmiřitelných národů.

FOTO PROFIMEDIA

chodoněmecké Sněmovny lidu. Modernistická stavba byla v letech 2006–2008 zbořena s odvoláním na to, že obsahuje azbest. Načež byla zbudována replika zámku, ovšem tentokrát s novým účelem: vystaveny v něm jsou mimo jiné sbírky uměleckých předmětů z Afriky, Asie či Oceánie. Což má vyjadřovat vazbu metropole na mimoevropský svět a „sen o mírumilovném a navzájem obohacujícím dialogu kultur“.

Rolnický vozík jako hybatel dějin

Škála artefaktů, které autor zkoumá, je, jak vidno, značně široká. Nejen to, jak se Němci vyrovnávali s válečnými obětmi, symbolizuje pohnutý příběh nacisty zničené a pak znovuvytvořené sochy Ernsta Barlacha *Vznášející se anděl*. Podle autora tento objekt zhmotňuje podstatnou část německých dějin 20. století: „Válečnou horečku roku 1914, pacifismus 20. let, expresionistické umění, nacistické ničení ‚zvrhlého umění‘, pochybné kompromisy, jež dokázali obchodníci s uměním uzavřít s třetí říší, poválečné rozdělení Německa a dialog, jenž byl i přesto možný, trvajících bolestně a obtížně rozhovory Německa se světem ve snaze o rozhrěšení a smíření“.

Osud německých vyhnanců po konci druhé světové války zase zastupuje obyčejný rolnický vozík, jaký se používal po několik stovek let k převozu zelených hlávek a brambor z pole do stodoly a ze

stodoly na trh. Uprchlíci se na ně ovšem snažili naložit to ze svého veškerého majetku, co uvezli.

Někdy se v centru MacGregorovy pozornosti ocitne císařská koruna (Reichskrone), jindy obyčejný kanalizační poklop v kdysi německém Královci, dnes

Tým Borussia Dortmund je podle autora „hrdým nositelem vzpomínky, že město bývalo součástí pruského Porýní“.

Bezprostředně byl ale název převzat podle pivovaru.

”

Kaliningradu. „Kolébka pruské monarchie“ Königsberg, v němž žil a je pohřben filozof Immanuel Kant, se po druhé světové válce a posunu hranic změnila v ruské město. Přejmenovány byly všechny lokality a ulice; z mnohasetleté přítomnosti Němců tu podle autorova přehnaně melodramatického líčení zůstává „jediný doklad“: právě kanalizační poklop. Zatímco kolem sebe máte sovětské budovy, sochy a jméno města – Kalinin-

grad – je všude uvedeno azbukou, pod nohama můžete v masivní litině dodnes číst německý název města na poklopu: „L. STEINFURT A-G-1937-KÖNIGSBERG.“ Dodejme ovšem, že takových památek je v Kaliningradu více: tamní univerzita nese Kantovo jméno a stojí před ní filozofova socha.

Pruský manšaft

Jiné pozůstatky hledá autor v jazyce: tak státní útvar Prusko už sice zanikl, ale jeho latinská podoba se stále používá, i když si to asi málokdo uvědomuje. Fotbalové družstvo Borussia Dortmund, založené roku 1909, je podle autora „hrdým nositelem vzpomínky na to, že město bývalo součástí pruského Porýní“. Pro doplnění: bezprostředně byl ovšem název převzat podle blízkého stejnojmenného pivovaru. V Německu najdeme více sportovních klubů podobně pojmenovaných (nedávno je souhrnně pojednal novinář Jan Štětka), ale je otázkou, jestli jejich členové a fanoušci tak silně prožívají propojení s historickým Pruskem, jak MacGregor sugeruje.

Skrytou kontinuitu ovšem autor občas hledá i na hlubší rovině. V souvislosti s vnitřní různorodostí Svaté říše římské národa německého říká, že to byl těžko postizitelný celek, jehož soudržnost zajišťovala „spleť sdílených předpokladů a zvykových rámců“. A mimo jiné to ilustruje na složitém systému platidel. Každý

dý účastník říšského sněmu – knížata, kurfiřti, biskupové, města, opatství – měl právo razit vlastní mince. Souběžně s císařovým tolařem tedy nacházíme též hraběte Lippe-Detmolda, jemuž na malinkém území ve Vestfálsku podléhalo nějakých deset dvacet tisíc poddaných, nicméně na svých mincích vypadal stejně velkolepě jako císař. Mnozí přitom vlastní mince razili jen na doklad toho, že mají tuto možnost: „Například převor porýnského opatství sv. Albána, který nejspíše spravoval pouze pozemky přímo podřízené klášteru a měl jen několik tisíc poddaných, nechával razit skvostné zlaté dukáty.“ Ať už přitom byly tyto mince v rámci říše vydávány kdekoli, užívalo se poměrně standardizovaného systému vah a rozdělení na menší jednotky. Vyšší mince navíc často měly na jedné straně společný symbol říšské orlice, čímž se dávalo najevo, že jsou součástí integrované soustavy. Jak autor plným právem dodává, „v zásadě stejným způsobem funguje dnešní euro“.

Celá soustava byla podle MacGregora snad příliš složitá a mohla působit nemotorně, ale ve výsledku byla funkční, stejně jako celá římská říše. A podobně dodává aktualizující vsuvku, že Evropská unie je vlastně Svatou říší římskou v novém, ekonomickém a sekulárním hávu: „Spojuje většinu kontinentu bezpečnostním a konzultačním rámcem.“ Což autor míní zcela pozitivně, na rozdíl od těch kritiků Unie, kteří podle mne demagogicky tvrdí, že pod pláštíkem EU dosahuje Německo téhož, o co usilovali – nacisté.

Při pohledu na říšská platidla ovšem autor zdůrazňuje, jak jedinečná je historie každé jednotlivé části německy mluvících zemí a jak je těžké mluvit o německých dějinách „jako takových“. Což se podle něj projevilo i v době vysoké inflace v začátcích výmarské republiky. V jednotlivých částech Německa tehdy byly vydávány tzv. „nouzové peníze“, které někde měly překvapivou podobu. V Míšni a Drážďanech se vyráběly z porcelánu; ve velkém textilním centru Bielefeldu se platilo lnem či hedvábím a na dalších místech se peněží staly klobásky.

Tuto vnitřní německou rozmanitost umí autor vylíčit velmi přesvědčivě. Daní za to je, že když píše o oblastech na pomezí německého prostoru, jsou jeho poznatky často jen přibližné a nepřesné. Třeba v pasáži věnované Praze najdeme drobných chyb hned několik: například není úplně pravda, že by české nacionální tužby podnítily až napoleonské války.

Věčný příběh německého já

Podstatnějším problémem knihy je to, že o současném Německu autor píše natolik obdivně a nadšeně, až to může působit skoro nevěrohodně a proklamativně. I starší německé mýty autor někdy přejímá poněkud naivně a nekriticky. Například když píše, že Jeníček a Mařenka i ostatní pohádky ze sbírky bratří Grimmů nejsou pouhé výmysly, nýbrž že „v jejich slovech přetrvává věčný příběh německého já“. Ano, takto je chápal romantici, ale dnes už leckterí etnografové soudí, že mnohé z grimmovských pohádek zřejmě nebyly „čisté“ německé, a jejich předobrazy se domnívají nacházet u literátů a sběratelů mnohem starších, jako byl Ital Giambattista Basile.

Co do probíraných témat se recenzovaná kniha v nemalé míře překrývá s publikací *Němci a jejich mýty* od německého politologa Herfrieda Münklera. Ten magické moci německých mýtů rozhodně nepodléhá, ale spíše ukazuje, jak je dovední politici dokázali cynicky zneužívat – a kolik německých literátů je naopak s gustem parodovalo. Jeden český čtenář dokonce v reakci na její četbu trýznivě napsal: „Jak asi člověk musí svůj národ neznávidět, aby takovou věc napsal?“

MacGregor píše mnohem uctivěji, důraz klade spíše na to, jak se zmíněné mýty manifestovaly v materiálních artefaktech, čímž se ovšem častěji petrifikovaly než problematizovaly či dekonstrovaly. Pro běžného čtenáře je ale díky tomu jeho kniha možná názornější a přístupnější. Pro poznání kulturních dějin našich největších (a ekonomicky nejvýznamnějších) sousedů je publikace *Německo: Vzpomínky jednoho národa* jistě vhodná. Přičemž zvláště český čtenář si musí přát, aby přívětivá, klidná a nenásilná tvář, kterou MacGregor Německu vtiskuje, této zemi ještě dlouho vydržela...